

Iskolai Történelmi Magazin

Alapítva: 2020

ISSN 2734-472X ISSN-L 2734-472X

A Kemény Zsigmond Elméleti Líceum Történelmi Klubjának lapja

II. évfolyam, 1. szám/2021 január-február

Hagyományok

Tartalom 2021/1

A HÓNAP TÉMÁJA: HAGYOMÁNYOK

- 3 - Könyvajánló**
- 4 - Sipos Zoltán, a lovak barátja**
- 6 - Fodor Emőke: Hagyományörzés**
- 7 - Ermone Zabel Martaian**
- 9 - Lakatos Andrea: Farsang és farsangi szokások**
- 10 - Riti József Attila: Erdélyi húsvéti szokások**
- 10 - Felszegi Kincső: Karácsony**
- 12 - Riti József Attila: Húsvét a régi Armenopolisban**
- 13 - Riti József Attila: Szamosújvári örmény karácsony**
- 14 - Riti József Attila: Farsang az örmény városban**
- 15 - Sász Rozália: Moyses Márton története, aki Szamosújváron raboskodott**
- 16 - Zelenka Brigitta: A székely vértanú**
- 17 - Fodor Nóra és Kristóf: Muzeon**
- 17 - Butuza Zsófia: Mi lennék ha állat lennék? Ki látott még ilyet?**
- 18 - Juhos Izabella: Kérdeztem az ördögöt, Tündértánc**
- 19 - Riti József Attila: Szamosújváron történt az idők folyamán, januárban**
- 19 - Riti József Attila: Bánk Bán filmforgatás Szentbenedeken**
- 20 - Fodor Emőke: Hóember világnap Szamosújváron**

Viccek

Postagalamb

- Mit gondolsz melyik a gyorsabb, a ló vagy a postagalamb? - kérdi a székely a komájától.
- Gyalog a ló...

Erdélyi ember a vasútállomáson

- Egy erdélyi ember a vasútállomáson a jegyváltó ablaknál:
- Kérek egy jegyet.
 - Hova? - kérdi az eladó.
 - Hát ide a kezembe!

Támogató:
Téka Alapítvány
Szamosújvár

Kiadó:

Kemény Zsigmond Elméleti
Líceum történelmi klubja

Főszerkesztő:

Riti József Attila,
ritiattila@gmail.com
info@tortenelmimagazin.com

Főszerkesztő helyettes:

Lakatos Andrea

Szerzők:

Szász Rozália
Zelenka Brigitta
Sipos Zoltán
Fodor Emőke
Riti József Attila
Butuza Zsófia
Lakatos Andrea
Juhos Izabella
Felszegi Kincső
Fodor Kristóf
Fodor Nóra

Interjúk:

Ermone Zabel Martaian

Korrektor:

Fodor Emőke

Cím:

Szamosújvár, Fermei utca, 35A
szám, Kolozs megye

ISSN 2734-472X

ISSN-L 2734-472X

www.tortenelmimagazin.ro

Az őszi szám olvasottsága

*Az őszi lapszámnak, melynek témája
Az erdélyi arisztokrácia, hozzávető-
legesen 1550-en olvasták.*

1. issuu.com - 101

2. a weblapról letöltötték 1419-en

*3. emailen, kérésre elküldtem 30 em-
bernek*

**A lap 20 példányan lett kinyom-
tatva a TÉKA Alapítványnak
köszönhetően**

Könyvajánló

Fábián Janka - A könyvárus lány

A tizenéves Julcsi osztályidegen szülők kisebbik gyermekeként az ötvenes évek Budapestjén nő fel. A zord, ellenséges világban szinte az egyetlen örömet a könyvek és az olvasás jelentik számára. Az ötvenhatos forradalom véres és zavaros napjaiban Julcsi menekülni kényszerül, és némi vargabetű után végül egy amerikai kisvárosban, távoli rokonainál köt ki.

Az idegen országban nehezen találja meg a helyét, és a múlt árnyai is megnehezítik, hogy végre boldog lehessen. A rövid, ám annál mozgalmasabb Kennedy-korszakban a kamasz lány aztán lassan felnő, és megbarátkozik új hazájával. Julcsi-Julie-nak már otthon, Magyarországon is nagy vágya volt, hogy egyszer könyvesboltja lehessen. Vajon az álmok hazájában, Amerikában ez az álom is valóra válik?

(forrás: www.bookline.hu)

Fábián Janka - Julie Könyvkuckója

A könyvárus lány című regényben megismert Julcsi elvesztette szüleit az 1956-os forradalomban, nővére, Gitta pedig nyomtalanul eltűnt. Amerikában talál új otthonra, családra és igaz barátnőre.

A két lány együtt éli meg a kamaszkor örömeit és bánatait, és vág neki a felnőtt létnek. Ági újságíró lesz, Julcsi pedig valóra válthatja gyerekkori álmát: saját könyvesboltjában árulhatja a szívének oly kedves irodalmi műveket. Aztán az élet és a történelem úgy hozza, hogy újuk egy időre elválik. Ági Saigontól tudósít, Julcsi pedig egy titokzatos levél hatására Budapestre utazik. Mire visszatérnek Amerikába, mindketten szegényebbek számos illúzióval, de Julcsi új könyvesboltjának, a Julie Könyvkuckójának a megnyitása új kezdetet jelenthet.

A mozgalmas és felejthetetlen hatvanas évek lassan a végükhöz közelednek. Vajon a két lány, aki az átélt élmények hatására visszavonhatatlanul felnőtté érik, megtalálja-e a mindvégig máshol keresett boldogságot?

(forrás: www.bookline.hu)

Fábián Janka - A rózsalu-gas

Radványi Endre az 1848-49-es szabadságharcot még gyermekfejjel éli meg, és a rá következő, sivár években apa nélkül, az „elvesztett nemzedék” tagjaként tengődik a világban. Mikor végre megállapodna Balaton-felvidéki birtokán, és a szerelmet is megtalálná, egy váratlan tragédia hatására újra elveszít mindent, és a hazáját is kénytelen elhagyni.

Hátrahagyott szerelme, Anna kétségek közepette és a nyugodt családi élet reményétől megfosztva próbál boldogulni, mígnem egy szerencsés véletlen következtében befolyásos pártfogókra tesz szert a császári udvarban.

Endre Amerikában próbál új életet kezdeni. Új barátokra talál, és egy új szerelem lehetősége is felcsillan számára, ám ekkor kitör a polgárháború, Észak és Dél ádáz harca, amiből az Egyesült Államokba csak nemrég érkezett emigránsok, köztük Endre sem maradhatnak ki.

Túléli-e Endre a polgárháborút, s elképzelhető-e, hogy Anna és Endre sorsa újra keresztezi egymást?

(forrás: www.bookline.hu)

Sipos Zoltán

Sipos Zoltán, a lovak barátja

Sipos Zoltán vagyok az úrnak 1986-os esztendejében jöttem erre a világra, szeptember 30. napján, szüleim legnagyobb boldogságára.

Gyerekkoromban vonzódtam a lovakhoz, csak volt egy szépséghibája az egész történetnek: allergiás voltam rájuk, pontosabban a lóporra. A lovak bőrén képződő porszerű, hajkorpához hasonlítható anyagra úgy reagáltam hogy ha elment előttem egy ló, vagy felkerekedtem egy szekérre, órákon át folyt az orrom és a könnyem, nem kaptam levegőt. Ez a felettébb kellemetlen tényező igencsak meggátolt abban, hogy huzamosabb ideig tartózkodjam ennek az állatnak a társaságában. Nem is tanultam meg lovagolni majd csak huszonakárhány évesen.

Elég az hozzá, hogy lótlánnul teltek - múltak az évek mígnem egy komolyabb lelki és anyagi válság kellős közepén ismét felszínre tört bennem a régecske eltemetett vágyakozás: egyik videómegosztó oldalon egy zöld réten vágázó

szürke paripa képében. Éreztem, hogy a számítógép előtti ülve rohanás helyett ki kéne próbálni azt, hogy milyen lehet egy ló hátán száguldani a naplementében. Egyik barátom pont akkor vásárolt két lovat Kolozsváron. Elmentem hozzá, megnézegettük a lovakat, felültem rájuk, estem is nagyokat róluk. Remekül éreztem magam. Egyre inkább megfertőződtem a lovas életérzéssel. Aztán 2013-ban fogtam a sátorfámat és elmentem Magyarországra egy bérlovardába dolgozni, ahol körülbelül 50 lóból 25-tel foglalkoztam napi szinten. Etettem-itattam, pucoltam őket. Közben tanultam lovagolni. A napi rutin mellett lassanként megértettem, hogy valójában mit jelent lóval foglalkozni, lóra ülni és felelősséget vállalni ezekért a gyönyörű állatokért, meg persze saját magamért is. Aki lóval foglalkozik az első-, másod- és harmadsorban a lováért vállal felelősséget aztán következik ő maga. Ez benne van a huszár hagyományba is, és szerintem ez a követendő értékrend. Ha felülünk erre az állatra istenkirályokká válunk, csak nem szabad soha megfeledkezni társainkról akik hátukon hordozva tesznek bennünket azzá!

Különböző tevékenységek folytán belekóstoltam a díjlovag-

lásba kicsit, a díjugratás alapjaiba, de ezt soha nem műveltem komolyabban. Ami engem igazából megfogott az a földi munka, ami azt jelenti, hogy nem feltétlenül az a célunk, hogy nyeregbe pattanjunk, hanem az, hogy egy olyan kapcsolatot kialakítani ezzel az állattal, hogy akár ránézésre vagy hozzászólásra csinálja azt, amit én elvárok tőle. S szép lassan már egymás gondolatát is kitaláljuk.

A lovakról általánosságban azt kell tudni, hogy körülbelül 60 millió éve élnek a földön. Legfrissebb tudomásunk szerint a ló durván 7-8 ezer éve került kapcsolatba az emberrel. Időszámításunk előtt a 6000-es évek környékéről származik a Jamnaja kultúra területéről az első olyan. régészeti lelet, ami azt bizonyítja, hogy a ló és ha az ember már együtt dolgoztak. Ha jól emlékszem akkor az egy csontzabla, ami esetleg a lónak a szájában járhatott. Durván 8 ezer éve élünk együtt. Ennek ellenére, míg egy kutya, egy tehén, egy disznó vagy bivaly utóda kvázi szelíd háziállatként jön a világra meg lehet, addig minden csikó vadon születik. Tehát a menekülő ösztönét ez az állat markánsan örökíti. És komoly próbatétel elé állítja az embert a kézhez idomítás során.

Természetes körülmények

közt ménesben és hierarchiában élő állatok. A közhiedelemmel ellentétben náluk matriarchátus van, ami azt jelenti, hogy a legidősebb, még nemzöképes kanca a főnök. Általában 20-30 lóhoz egy mén van rendelve, ennek nincs más dolga, mint felügyelje a ménesnek a biztonságát, elverje a másik mént, hogyha netalántán a saját háreméből akar kiszakítani kancákat.

A vezérkanca felelőssége meghatározni, hogy kinek mi a kirendelt helye ebben a közösségben, ők vigyáznak a csikóokra és gyakorlatilag ők azok akik, de facto felügyelik az egész ménesnek az életét.

Az emberek általában a saját vezetőiket nem természetes kiválasztódás során helyezik pozícióba. A lóvaknál ez egyáltalán nem így működik, ők keményen megverekednek a pozícióért, a legalkalmasabb, legrátermettebb egyed vezet, amíg ki nem derül egy másik egyedről, hogy alkalmasabb a feladatra. Talán tanulhatnánk tőlük valamicskét társadalomszervezés terén is.

Itt az a Tékarám lovasudvarban jelen pillanatban két hucul lovat foglalkoztatunk, illetve két hucul foglalkoztat engem meg az ide járó lovasokat.

A hucul ló

A hucul egy kis méretű ló, a Kárpátok pónijaként is szokták emlegetni. Míg a modern lovassportokban általában az 161-165, 170-180 centiméter marmagasságú lovakat preferálnak, első sorban a díjlovaglás vagy gyorsan galoppversenyeken, addig a hucul ló 135, 140 maximum 145 cm marmagasságú állat. Ez utóbbi már hatalmas méretűnek számít. Ez azt is jelenti, hogy egy a lovas, ha naponta négyszer – ötször fel- vagy le kell szálljon róla akkor nem fog nagyon belefáradni, gyakorlatilag egy röpke

kis ugrással nyeregben van és illa berek, nádak, erek. Ezzel a lóval igazából nem lehet nagyot ugratni, nem vágtazik gyorsan. Viszont hatalmas távolságokat képes leküzdeni a legzordabb terepeken is. Igazi terepjáró. Igénytelen állat,

mint minden hegyvidéki lófajta. Jól izmolt testű és kimondhatatlanul igénytelen: keveset eszik, kevés vízre van szüksége. Leginkább talán ez a fajta hasonlít az 1900-as évek végén kihalt őslóhoz, a tartánhoz.

Kicsike, bozontos, szőrös, mokány, viszont remekül lehet képezni, jól lehet vele dolgozni és nagyon gyorsan megérti a tőle elvártakat. Nem kell hónapokat bibelődni azzal, hogy megálljon vagy elinduljon, hogy biztonságosan vigye a lovasát az A pontból B-be. Ez igazából nem minden kultúrló fajtának a tulajdonsága. Vannak olyan lófajták, ami az 1800-as évek közepén különböző, magukat kultúrnépeknek nevező nemzetek kezdtek kitenyészteni, mind például a német. Viszont a nem lónak legmegfelelőbb tartási és tenyésztési viszonyok között a mai nyugat európai lovak többsége egyre kevésbé képes megőrizni ló-szerűségét.

Minden komoly lovas múlttal rendelkező nép, amely reggeltől estig, a nap minden szakaszában használta vagy használja a hátasokat, a kisméretű állatokat részesíti előnyben. A mai napig Mongóliában ilyen pici lovakat

használnak, a jakutok szintén. Manapság argentin, texasi, montanai vagy bármelyik észak amerikai mezőgazdasági államban a cowboypok, a marhapásztorok kis termetű lovakon ülve vigyázzák állataikat. Az oka nagyon egyszerű és pragmatikus: nem nézegetik, hanem használják ezeket az állatokat.

A Tékarám lovasudvar

A legutóbbi időkhöz amíg nem lett, hogy munkaeszköz volt, a ló az ember társának is számított jobban, rosszban. És úgy is tartották számon. Nálunk magyaroknál családtag számba ment a hátas, kocsis, ígás ló egyaránt.

A Tékarám Lovasudvar mellett, hogy egy lovas szolgáltatás, műhelyként is funkcionál, sőt elsődlegesnek tartom a műhelyként való működését. Azt próbáljuk körüljárni, hogy a mindennapjainkban hol találhatunk szerepet a lovak számára? Egyáltalán van-e létjogosultsága ma ennek a foglalkozásnak és ha igen, milyen for-

mában. Magyarán, hogy mire is jó ma a ló.

Az elsődleges cél nem az, hogy most én 45 percet sétáltassam a gyereket a karámban vagy kinn a legelőn a ló hátán, hanem az, hogy ez a gyerek önállóan tudja megfogni a lovat, tudja letakarítani, tudjon vele kommunikálni, hogy mikor odakerülünk, hogy az a gyerek felpattanjon a hátára akkor tudjon vele mit kezdeni, legyen meg egy

saját eszköztára arra, hogy azt a lovat biztonságosan tudja irányítani. Az az általános tapasztalat, hogy alig egy óra után, akár gyerek, akár felnőttől van szó, a fejét körbevi-

gyorogva sétál ki az udvarról. És nem azért mert jópofa történeteket mesélek neki, hanem mert olyasmit kapnak Szedertől és Szamosától, amit csak itt találnak meg.

A Tékarám lovasudvart 2019 őszén avatták fel Kérőben (Szamosújvár egyik beosztott faluja). A lovasudvar beruházást a Téka Alapítvány saját költségvetéséből fedezte, a lovagláshoz szükséges felszerelés egy részét a BGA 2019 A külföldi magyar gyerekek éve program keretében támogatta.

Őseink és a ló kapcsolata:

Az időben előttünk élő emberek, elődeink a lehető legszorosabb szimbiózisban éltek állataikkal és környezetükkel. Sátorban születtek, lovon haltak meg, hátrafelé nyilazva kényszerítették térdre az ellenfelet és hatásaik segítségével teremtettek maguknak és mintegy nekünk is élhető teret, hazát. Elgondolkodtató kérdés az, hogy mit kellett ezek az emberek tudni ahhoz, hogy hátrafele nyilazzanak a lóhátról. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy én ülök a lovon és mind a két kezem szabad. A két lábam, a bokám az egyé válik a lóval. Leköveti a lónak a mozgását míg a felsőtestem az az egyé

válk az íjjal meg a célponttal. Ez bizony hatalmas önuralom, kiváló testkoordináció, ritmusérzék és nem kis jó fizikai erőnlétet jelent.

A testkoordináció, a mozgáskoordináció is benne van a táncainkban, benne van a zenénkben, benne van szinte napi mozdulatainkban. Elődeink beleszülettek ebbe a kultúrába, ott a hároméves gyerek már lovagolt, a tízéves gyerek már részt vett az első csapatban. Ma leginkább a különböző lovassportok vagy az úgynevezett hagyományörzés keretében szereshetjük meg a lovagláshoz szükséges testi, lelki és szellemi alapokat.

A hortobágyi pásztorok meglátása szerint nem a hagyományt kell őrizni, hanem a jószágot, a hagyományt pedig naponta meg kell élni abból merítve erőt. Aki lóval foglalkozik az megtapasztalja a szabadságot, akkor is mikor azt mondják, hogy bent kell ülni. Mész mert a lónak szüksége van rád és neked is szükséged van a lóra. Úgy vagyunk mi egy jó páran, akik ezt életmódszerűen üzzük, hogy ló nélkül lehet élni csak nem érdemes. A legfontosabb az, hogy el kell hagyni a komfortzónánkat. A szabadság ott kezdődik ahol a komfortzóna véget ér.

Fodor Emőke

Hagyományörzés

A szamosújvári Téka Alapítvány a Kaláka Néptáncgyűttes háttéralapítványából vált a térség művelődési katalizátorává. Tagjainak és munkatársainak nagyrésze a néptáncgyűttes régi vagy jelenlegi tagja. Ezért természetes, hogy egyik alaptevékenysége a népi kultúra művelése és továbbadása.

Járványhelyzetben kívül működik a Kaláka és Kiskaláka

A Téka Alapítvány székhelye/www.teka.ro

néptáncgyűttes, melynek utánpótlását a helyi, hetente néptáncoktatásban részt vevő gyerekek alkotják. Nagyrendezvényeik: Nemzetközi Néptáncfesztivál, Népi Gyermekjáték Találkozó, Mezőségi Fesztivál, Betlehemes Találkozó is a népi kultúra továbbörökítését szolgálják. A Mezőségi Fesztiválon a környék adatközlőitől tanulhatunk, a többin pedig a fiatalok néptáncos, hagyományokat felelevenítő bemutatóit láthatjuk.

A néptánc népzenevel együtt alkot szerves egységet. A néptáncoktatásban 123-, népzeneoktatásban pedig 63 fiatal vesz részt jelenleg. Választható hangszer a hegedű, brácsa, nagybögő, cimbalom. Számos zenekar alakult és alakul, számos koncerten, ver-

senyen hallhatjuk őket. A Harmadik, Ördögös, Kontrabanda, Cobobanda, Botos, a leghíresebbek. Népdaloktatásban is számos gyerek vesz részt, akik a Rozmaring Népdalkórus tagjai. A népzenei tehetséggondozás eredményeként számos rangos népdalverseny díját is megnyerték a Téka kis énekespacsirtái. A hangszeroktatás és egyéni népdaléneklés online formában is működött.

A népi kézművesség, hangsúlyos módon a fazekasság és tűzzománc- a járvány alatt új fordulatot vett. Több fiatal, felnőtt csatlakozott az alkotóműhelyekhez. Egyes tevékenységekben partner volt a Szamosújvári Kézművesek Egyesülete is. A diákok számára heti rendszerességgel tartanak kerámia,

gyöngyfűzés szakkört. A járvány alatt online formában, de reméljük, továbbiakban a hagyományos módon a nyári kézműves táborok nagy népszerűségnek örvendenek. Külön öröm, hogy megnyílt a Kemény Zsigmond Elméleti Líceum mellett a Téka Kézművesház, ahol kizárólag kézműves célokra kialakított terek várják az alkotni vágyókat.

A népi kultúra közvetítésében is beigazolódni látszanak Harangozó Imre néprajzkutató szavai: „Szamosújvár immár iskola... mert utat mutat-miként lehetünk modern, XXI. századi emberek úgy-, hogy testünk és lelkünk minden mozdulatával a megtartó és éltető hagyomány vonzáskörében maradunk.”

Ermone Zabel Martaian/www.bmceh.ro

Ermone Zabel Martaian

1. Megkérem, vázolja fel kicsit családjá múltját? Hogyan kerültek Törökországból Erdélybe?

Mint tudjuk, Törökországban, az örmények ellen elkövetett atrocitások már 19. század végen is érezhetőek voltak, majd a 20.

század első negyedében csúcsosodtak ki. Ez nem kerülte el a felnőőimet sem, így a dédszüleim és az akkor még gyerek nagyapám és három testvére több év szíriai majd ismét törökországi menekülés után hajóra szálltak, Konstanára (Constanta) érve Kolozsvár irányába indultak, egy évvel később pedig Szamosújváron telepedtek le. Hasonló hányattatások közepette érkezett Szamosújvárra az akkor még gyerek nagyanyám is a családjával együtt.

2. Hogyan fogadta a szamosújvári közösség az örmény népiértés elöl ide menekülő örményeket? Hogyan találták meg helyüket a városban?

Függetlenül egymástól, úgy a nagyapám, mint a nagyanyám családja céltudatosan tűzték ki végállomásként Szamosújvárt tudva, hogy ez egy örmény város és reménykedve egy könnyebb beilleszkedésbe. Ami talán sikerült is, hiszen hozták magukkal azt a szakmát, amely a későbbiekben a családom hírnevét megalapozta. A nagyapám, Martaian Harutiun

Szamosújváron ismerkedett meg a nagyanyámmal, Kurusian Elmoneval és mindkét család több tagja is a szőnyegkészítés és javítás tudását birtokolták, üztek és ez biztosította a megélhetésüket. Ez biztosan hozzájárult ahhoz, hogy a város befogadja őket és értékes tagjai lehessenek a helyi örmény közösségnek.

3. Milyen ez a kettős identitás? örmény és magyar vagy örmény és román? Mennyire erősíti meg az embert, mennyire különlegesebb emiatt valaki, akinek kettős az identitása?

Habár létező, nem igazán kedvelem a „kettős identitás” fogalmat. Ami engem illet, nem szenvedek identitás zavarban annak ellenére, hogy a génállományom két nemzetet ötvöz. Nyilván ezt még pozitívumként is fogom fel, élek a multikulturalitás által nyújtott előnyökkel (nyelv, szokások, gasztronómia) de az embernek mindig van egy domináns énje, ami helyzettől függetlenül végig kíséri az életet. Én ennek szellemében élek, léte-

zek és nem utolsó sorban, tesztek érte. Mellesleg, voltam annyira szerencsés, hogy gyerekként, ha csak pár évig is, megélhettem az örménységemet az apai nagyszüleim által megteremtett környezetben, ahol minden, de minden ízig-vérig örmény volt. Nevezhetjük ezt különlegesnek, vagy csak egyszerűen másnak.

Ugyanakkor, mint minden kisebbségben élő nemzetiségi csoportot, a hányattatott sorsú örményeket sem kerüli el a beolvadás, bárhol is élnének e nagyvilágban. Ezért dicséretes, hogy adott esetben két-három évszázad távlatából, ugyanúgy, mint Szamosújváron is, a sok kihívás ellenére is van még egy maroknyi lelkes ember, aki életben tartja a helyi örmény szellemet.

4. Van olyan örmény közösség Romániában vagy Magyarországon, aki csak örménynek vallja magát és nincs kettős identitása?

Itt szintén csak a saját véleményemet fejthetem ki. Nehéz lenne, ha nem lehetetlen, egy közösséget így megközelíteni. Esetleg a közösségek tagjait, hiszen mindenki másképp éli meg, adott esetben, örmény identitását.

5. Miért lett festőművész?

Részben ott a megfejtés a 3. kérdésre adott válaszomban. Vannak dolgok, ami ellen nem ér-

demés, és nem is lehet küzdeni. Végzettségem szerint közgazdász vagyok, de néhány e pályán töltött év után, otthagytam. Gyerekkorom óta úgy, mint minden gyerek, szerettem rajzolni. Annyi különbséggel, hogy ez később sem változott. Nem annyira tudatosan, mint amennyire belső készítés hatására, autodidakta módon jutottam el oda, ahol most tartok. Biztos vagyok benne, hogy szőnyegkészítőként a nagyapám is a megélhetés biztosítása mellett a művészi hajlamát élte ki szakmája által és örököseként, én is kaptam egy adag elhivatottságot a művészet iránt.

6. Melyik az a történet (családi vagy egyéb) amely a legjobban befolyásolta az ön életét és pályafutását?

Nem is egy történetre térnék ki, hanem egy időszakra. Arra, amikor még élvezhettem nagyszüleim társaságát. Amikor kislányként a nagyapám kezét fogva sétáltunk a parkban miközben örmény történeteket mesélt. Vagy amikor a nagymamámnak segítve készítettük el a csak általa ismert keleti különleges finomságokat. Tőlük tanultam meg elfogadni a kicsit „más” külsőmet és hogy a „más” külsőhöz egy „más” belső is tartozik. Még ha akkor nem is tudatosult bennem, akkor tanultam meg örménynek lenni és ez végigkíséri az életemet. És ez a munkámra is

kihatott, nem véletlen, hogy most már minden egyes ecsetvonásom, elkészült munkám az örmény szimboliztikához köthető.

7. Hogyan került Magyarországra?

Úgy vélem, hogy mi már egy szerencsés világba születtünk. Szabadon, szinte korlátozások nélkül utazhatunk, letelepedhetünk. A Magyarországra történő letelepedésemnek oka nagyon egyszerű, úgy hívják, hogy sors.

8. Mi a küldetése napjainkban a művészeknek?

Több mint gondolnánk. Attól is függ ki a célközönség. Többek között, hogy megtanítsa az embereket más szemmel is látni a világot. Vagy, hogy megörökítsen egy pillanatot. De ha csak ránézünk egy alkotásra és örömet szerzünk, tekinthetjük lelki gyógyírnak, de nem feledkezhetünk meg a művészet oktató hatásáról sem.

9. Mit üzen a Kemény Zsigmond Elméleti líceum diákjainak?

Talán nem tudok újat mondani, de mindenképpen merjenek álmodni, kövessék álmaikat, mert sok munkával és kitartással ezek megvalósíthatók.

Ermone Zabel Martaian munkássága megtekinthető honlapján:

<http://ermone-martaian.ro/>

Gödöllői királyi kastély/saját felvétel

Mohácsi busójárás/Forstepan-Erdei Katalin

Lakatos Andrea

Farsang és farsangi szokások

Az ókorban a tél vége - tavasz kezdete minden népnek ünnep volt. Ilyenkor jelképes díszítéssel, különféle maszkokba és jelmezekbe bújva ünnepeltek. Az ősi kelta kultúrában Freia istennőt köszöntötték, és az ehhez hasonló ünnepeket tartják a farsang őseinek.

Neve német nyelvterületről származik. Szógyökere a “Fashing” amely többször átalakult és így nyerte el mai “farsang” formáját. A szó első megjelenését pontosan nem tudjuk, a Magyar Néprajzi Lexikon 1283-at jelöli ki, de van

honosodtak meg és ennek utolsó három napjához, farsangvasárnap, farsanghétfő és húshagyó keddehez, kapcsolódik a legtöbb szokás. Ezt a három napot nevezik a “farsang farkának”, ekkor világszerte karneválokat rendeznek, Magyarországon pedig ekkor kerül megrendezésre a mohácsi busójárás. Erdélyben megemlíthető a torockói farsangtemetés.

Farsangkor háromnapos mulatságot rendeztek. A legények sorra járták a házakat, hívogatták a lányokat a bálba, farsangi köszöntőket mondtak, illetve adományokat gyűjtöttek a muzsikusok fizetésére és különböző költségekre.

A farsangi báloknak nagy szerepe volt a párválasztásban, hiszen ez az időszak egyben az

udvarlás, párválasztás és a lakodalmak időszaka is volt. Farsanghétfőn tartották az asszonyfarsangot, amikor a nők korlátlanul ihattak, “férfi módra” mulathattak.

A farsang jellegzetes étele a fánk, amelynek egyes településeken, területeken mágikus erőket tulajdonítottak, mint például a Szerémségben azért sütötték, hogy “a vihar ne vigye el a háztetőt”. Ugyancsak kedvelt étel ilyenkor a rétes, például a Bács megyei Topolyán szerencsét hoz, ha jól nyúlik. Általában a sok étel fogyasztásától a következő év bőségét remélték.

A nagyobb falvakban tartottak falufeljáró meneteket, ami gyakorlatilag jelmezes felvonulás volt. Gyakoriak voltak az olyan jelmezek, mint a cigány, a koldus, a betyár, a borbély, illetve gyakran rendeztek állakodalmat, ahol sokszor a női-férfi szerepkörök felcserélődtek, vagy mindkét szerepkört egy-egy férfi töltötte be. Egyes vidékeken népszerűek voltak az álbíró-sági tárgyalások, ahol a vádlottak bábuk vagy állatok voltak.

Gyakori volt a téltemetés, vagy farsangtemetés megjelenítése is, ez a gonoszűzést jelképezte. A telet vagy a farsangot szalmabábu szokta jelképezni, de sokszor csúf öregasszonyként, ördöggként volt öltöztetve, amelyet elégettek vagy eltemettek. Ez a jelenet a tél képletes “eltemetését” képviselte.

Újös környéke, Beszterce-Naszód megye/Saját panoráma

Húsvét Hollókőn/For tepan-Inkey Tibor

Riti József Attila

Erdélyi húsvéti szokások

A húsvét a kereszténység egyik legfontosabb ünnepe, amikor Jézus Krisztus feltámadására emlékezünk. A húsvéti ünnepekörhöz számos népszokás kapcsolódik. Ezek közül említek meg párat.

Az ünnepekör a virágvasárnapkal kezdődik, a legtöbb protestáns gyülekezetben ekkor

szervezik a konfirmációt, ami a keresztvási szövetség fiatalokri meg erősítése.

Virágvasárnap ünnepli az egyház Jézusnak számáron való diadalmas jeruzsálemi bevonulását, amikor pálmaleveleket és virágokat szórta az útra, ezért ennek emlékére a fiatalok zöld ággal és virágokkal feldíszítik a templomot. A római-katolikus közösségekben a hívek fűzfabarkát visznek a templomba, amit a pap megszentel.

Nagypénteken emlékezünk Jézus kereszthalálára, ezért ez a gyász és a böjt napja. Sok helyen ezen a napon gyakorolják a rituális tisztálkodást. A patak vizében megmosakodnak, hogy egész évben elkerülje őket a betegség. Szintén nagypéntekhez köthető a húsvéti tojásfestés is.

Számos közösségben húsvét hajnalán a legények zöld ággal feldíszítik a lányok kapuját. Sokan húsvétfát állítanak, ami színes tojással kidíszített zöld ágat jelent.

Katolikus közösségekben elmaradhatatlan húsvéti szokás az ételszentelés. Ez a szokás még a keresztény előtti korokból maradt fent és a család, a közösség jó állapotának, egészségének a megtartá-

sát akarják biztosítani. Húsvétkor a legtöbb közösségben bárányt vágnak, és ebből készül az ünnepi ebéd.

A húsvét egyik legkedveltebb szokása a locsolás és tojásajándékozás. A legények házról, házra járnak és vízzel (de mára parfümmel) meglocsolják a lányokat, hogy „el ne hervadjanak”, akik tojással ajándékozzák meg őket.

Erdélyben régebb, elterjedt húsvéti szokás volt a határkerülés is. Pozsony Ferenc, erdélyi magyar néprajzkutató szerint: „A határkerülés az erdélyi húsvéti szokások egyik legélőbb eleme. A kutatók véleménye szerint mélyrétegeiben az úgynevezett mágikus körrel kapcsolatos képzetek állnak. Az archaikus ember hitt abban, hogy ha egy földterületet meghatározott időpontban, körülmények között körbejár, akkor a földterületét nem fogja pusztítani vész, kártékony állat, természetfeletti erővel rendelkező lény stb.” – Pozsony Ferenc: Húsvéti népszokások Erdélyben.

A határjárás szokása mára már teljesen megszűnt, a mezőgazdaság kollektivizálásának köszönhetően.

Felszegi Kincső

Karácsony

A Megváltó születésének megünneplése csak a kereszténység térhódításával került előtérbe, és egybeesett a téli napforduló pogány ünnepével.

A téli és nyári napforduló keretet ad az időszámításnak. Az északi féltekén a téli napforduló december 21-22-ére esik. Már az ókori Római Birodalomban is létezett ekkor egy ünnep, amikor a fény győzelmét ünnepelték a sötétség felett.

Nagy Konstantin egyházi

reformjai révén ismerik el a keresztényen ünnepet. Ennek célja az volt, hogy lezárja a Jézussal kapcsolatos vitákat. Egy egységes időpont kitűzése azonban nem volt könnyű, mert Krisztus születésével kapcsolatban több elmélet is létezett. A kutatók többsége egyetért abban, hogy december 25-e nem Jézus születésének időpontja, ugyanis Dave Reneke és csillagász munkatársai arra jutottak, hogy június 17-én Bethlehem felett megfigyelhető egy égi jelenség, ami megfelel a Bibliában leírt csillaggal. Ekkor a Vénusz és a Jupiter annyira közel állnak egymáshoz, hogy fényük összemósodik és tekinthető egy

nagy csillagnak.

I. Gyula pápa a IV. században december 25-t nyilvánította Jézus születése napjának, január 6-a helyett (ami Vízkereszt, Jézus megkeresztelésének napja lett). Jeruzsálem ismerte el legkésőbb az ünnep új időpontját, azonban az örmény egyház mai napig nem fogadja el ezt teljes mértékben.

A 14-15. századi ember vallásossága leginkább ünnepekkor nyilvánult meg. A középkor egyik fontos ünnepe volt a karácsony, ezért az emberek nem dolgoztak. A karácsony előtti böjti időszak alatt bizonyos ételeket nem ettek. Ebben az időszakban az emberek

elmélyülhettek a vallásukban. Karácsonykor viszont bármit ehettek, ezért minden évben nagy lakomákat rendeztek.

Kezdetben a keresztények csak egy adventi hetet ünnepeltek, majd a VII. században Nagy Szent Gergely pápa vezette be a négy adventi vasárnapot.

Karácsony ünnepéhez számos hagyomány és szokás kapcsolódik, melyeket többnyire a római és a pogány hagyományokból vett át a keresztény egyház. Ezekben a kultúrákban az örökzöld egy fontos szimbólum. A téli napforduló alkalmából feldíszítették vele a házat, hogy ne legyen olyan egyhangú a téli hónap. A keresztények körében az örökzöld az élet, és örökkévalóság szimbólumai lettek.

A reformáció révén már nem a templomi liturgiára tevődött a hangsúly. Az emberek otthon is olvashatták a Bibliát, így az ünnepeket is elkezdték otthon ünnepelni. Ennek hatására egyre több ka-

rácsenyi szokás született, például elkezdtek karácsonyfákat állítani.

A XV. századi Strasbourgból származik az első almával és ostyával díszített karácsonyfa írásos emléke. A XVI. században, Németországban papírvirágokkal díszített fenyőket égettek. Később gyertyákkal is díszítettek egy-egy fát. A XIX. században Németországból Ausztriába, majd onnan Magyarországra és egész Európában elterjedt.

Az emberek szabadnapjaikon színi előadásokat is meglátogattak, holott az év többi részében ezt tiltotta az egyház.

Az ugyancsak pogány eredetű ajándékozás is a karácsony ünnepköréhez tartozik. Kezdetben, egyházi keretek között az adományt szétosztották a szegények között. December 26-án a szegények énekelve jártak házról házra, ahonnan rendszerint ajándékokat kaptak. 1818-ban Salzburg környékén lehetett hallani először a Csendes éj énekét, ami később a

karácsony zenei jelképévé vált.

A VII. századtól a gyerekek kerültek az ajándékozás középpontjába, mert fontosabb lett a családi összetartás és az együtt töltött idő. Ennek nevelési szerepe is volt: engedelmesség és tiszteletadásért cserébe kaptak valami apróságot. Az almát, édességet és ruhákat idővel felváltották a gyári játékok. Magyarországon csak 1930 után vált hagyománnyá az ajándékozás.

A XIX. századtól kezdett népszerűvé válni a vásárok szervezése. De a század végére a szabadteri vásárokat kezdték felváltani az állandó üzletek.

Angliából ered az a szokás, hogy a csizmát az ajtó elé kell állítani, vagy zoknit kell akasztani a kandallóra. Innen ered a fagyöngy szimbolikus jelentése is.

Nem csak a szigetországban, hanem Amerikában is már nagyon korán elkezdik a karácsonyi készülődéseket. Már november végén kidíszítik a karácsonyfát.

Nagy Britanniában csak a kisebb városokra jellemző a vásárok szervezése, inkább téli vidámparkokat nyitnak meg. Ezek közül a leghíresebb a Winter Wonderland a Hyde parkban. Itt a gyerekek csak 25-én kapják meg az ajándékokat. 24-én kikészítik a Mikulásnak szánt tejet és süteményt (Mince Pie). Másnap kerül sor az ünnepi ebédre, ahonnan elhagyhatatlan a sült pulyka, csirke vagy liba zöldségekkel és a puding. A hagyományokhoz hozzátartozik a cracker (szaloncukorhoz hasonlít, amibe viccet, kis ajándékokat rejtenek, kibontása pukkanással jár) és meghallgatni a királynő beszédét. December 26-át Boxing Day-nek nevezik. Az elnevezés onnan ered, hogy régebben ezen a napon ajándékozták meg a szegényeket egy-egy doboz étellel. A 12 days of Christmas ének 1780-ban jelent meg először egy játék vagy kiszámoló szövegeként. Történelmi háttere a 16. századra vezethető vissza, ekkor kezdték el ünnepelni a karácsony 12 napját

(vízkeresztig). Ez, az adventtel ellentétben az önfeledt ünneplés ideje, de ekkor szedik le az égőket és karácsonyfát.

A Japánban tartózkodó nyugati turisták pulyka hiányában a KFC sült csirkéivel ünnepeltek karácsonykor, aminek köszönhetően (bár itt nem hivatalos ünnep a karácsony) ebben az időszakban egy üveg pezsgőt is tartalmaz a menü. Így a japán KFC üzletekben karácsonykor előre kell asztalt foglalni.

Az Indiában élő keresztyén kisebbség tagjai, fenyő hiányában, mangó vagy banánfát díszítenek.

Míg nálunk egy Mikulás hozza az ajándékokat, Izlandon ezt a munkát tizenhárom Jólasveinar végzi.

A finnek az ünnepekkor megemlékeznek elhunyt ismerőseikről.

A mexikói Oaxaca városában karácsonykor hagyományosan retket faragnak. 1897-ben a polgármester hivatalos ünneppé nyilvánította a Retkek éjszakáját, amit december 23-án tartanak. Ez egy több mint

100 éves szokás: a kereskedők kifaragott retkekkel akarták felhívni a misére igyekvők figyelmét. Nem csak maja motívumokat és állatokat, hanem Jézus születését ábrázoló szobrokat is lehet találni. Ezek elérik a 3 kilót, és majdnem 1 métereseek.

Venezuelában hagyományá vált, hogy a misére görkorcsoollyakkal mennek az emberek. Ilyenkor sokan forró csokit, kávé, édességet osztogatnak a házuk előtt elhaladóknak. Annak érdekében, hogy mindenki elérjen reggel a templomba tűzijátékkal ébresztik az embereket.

Izlandon a szorgalmas gyerekek karácsonykor ruhát kapnak, ugyanis a Jólakötturin (egy háznál is magasabb kandúr) megeszi azokat, akik nem kaptak semmilyen ruhadarabot. A Karácsonyi Macska ugyanazt a célt szolgálja, mint nálunk a virgács, ugyanakkor arra buzdítja az embereket, hogy a szegényeknek ajándékozzanak ruhákat.

Riti József Attila

Húsvét a régi Armenopolisban

A húsvét előtti nagybőjtben rendszeren felkészültek a közelgő ünnepre, gyóntak és szigorúan betartották az előírásokat. Szigorúan tilos volt szarvasmarhát vágni és még a hentesboltban sem árultak ilyenkor húst.

Húsvét alkalmával a módosabbak adakoztak a rászorulóknak. A különböző örmény szervezetek tagjai nagykedden házról házra jártak és pénzt gyűjtöttek a szegényeknek.

Nagypénteken minden épkezláb ember elment misére, amit a főtéri Szentháromság örményka-

tolikus székesegyházban kezdtek, majd a Salamon templomban folytatták és a Víz utcai ferences-rendi kolostorban végeztek be. Nagyszombaton este készültek a vasárnap reggeli húsvéti misére és egy kosárba csomagolták a megszentelni való ételt. A kosár tartalma káta (örmény sütemény), pászka, kalács, főtt sonka, szalonna, piros tojás, sült báránnyús, só volt.

Húsvét reggelén, mise előtt semmilyen ételt nem fogyasztottak. A mise celebrálása után, a templom előtt mindenki kitette kosarát, amit a papok megszenteltek. Misére menet a következőképpen köszöntek egymásnak, mind ahogyan Szongott Kristóf monográfiájának harmadik kötetéből kiderül: *A. Krisztus feltámadott halottaitól!*

B. Ez önnek és nekünk is örvendetes.

A. Sok feltámadás napot érjen el szerencsésen, egészséggel és bünelengedéssel!

Otthon, mise után mindenki szentelt ételt evett, még a cselédek is. Előszeretettel kínáltak szentelt étellel a rokonokat, barátokat és ismerősöket is. Húsvét alkalmával különböző színű tojást ajándékoztak egymásnak és nagy lakomákat tartottak, ahova meghívták a rokonokat és barátokat is, de az ünnep első napján tilos volt a tánc és a színházi előadás is.

Húsvétkor nem jártak öntözni, mind Erdély más tájain szoktak, de nagy becsben tartották a rokonlátogatást.

Az ünnepi ebéd után kimentek a temetőbe, ahol ételt tettek az

Rubens - Krisztus levétele a keresztről -
Szentháromság székesegyház/
Saját felvétel

elhunytak sírjaira. Az ételt a város szegényeinek szánták, akik éltek is a lehetőséggel és elfogyasztották.

Szongott Kristóf monográfiájának negyedik kötetében található egy húsvéti népdal is, amit előszeretettel énekeltek ezen alkalommal a szamosújváriak. A népdal magyar szövege a következő:

„Húsvét, húsvét Isten hozott, Helységünkbe Isten hozott. Hét fontot naponként fontam, Orsómra fonált sodortam, Gúzzsal, munkával kínálódтам, Bő verejtéket hullattam. A mit küldök: piros tojás. Vedd kedvesem: az száz tojás.”

A feltámadás ünnepe alkalmával a hívek ajándékot adtak a papnak. Ugyanekkor az egyházi méltóságok, a ministránsok segítségével megszentelték a szamosújvári házakat, amiért pénzt adományoztak a hívek.

Az iskola életében is fontos szerepet játszott a húsvét. Egy 1799-ből fennmaradt dokumentum szerint az iskolások ilyenkor minden tantárgyból letették a záróvizsgát.

Riti József Attila

Szamosújvári örmény karácsony

A karácsony és a húsvét a régi szamosújváriak számára is fontos ünnepek voltak és kellőképpen megünnepelték. Dalauzit sütöttek, ángádzsábur levest főztek, megadták a módját az ünnepségnek.

A szamosújvári örmények szülővárosuk iránti szeretete rendkívül erős volt. Bármerre is jártak, húsvétkor és karácsonykor hazatértek Szamosújvárra, együtt ünnepelni a családdal.

Kántálni karácsonykor Szamosújvárt is szoktak. Szongott Kristóf szerint egyik legrégebbi feljegyzés, amely a kántálásra utal az a Szamosújvárt létezett „Szent-Háromság-társulat” szabályzata, amely a következőket írja:

„Karácsonykor, midőn kántálni és húsvét hétfőjén, midőn házról-házra ‚Miatyánk’-ot mennek mondani az ifjak, elől, menjen a pálcával (elnöki pálcáz) a mársálek, utána a prefektek, azután az ifjak. Ezen alkalmakor viseljék az ifjak magukat illedelmesen, lármát ne csináljanak és italt sehol se igyanak.”

A XVIII. század első felében a gyerekeknek sem volt szabad kántálni. Ugyanis Verzár Lukács plé-

bános, a város főbírójához intézett örmény nyelvű iratában felkérte a tanácsot, hogy tiltsa be a gyerekek kántálását.

A XIX. század közepéig a kántálás fontos része volt a kántorok kántálása. Az említett század ötvenes éveiben halt ki ez a szokás és kántálni már csak a fiúk járhattak.

A XIX. század végén kántálást és az újévi köszöntő betiltották a városban és csak pár évtizeddel később tért vissza ez a két szokás.

A gyerekek karácsony napján reggel és ünnep előestéjén házról-házra járnak, és magyar énekeket énekelnek.

Kezdetben az énekek szövege örmény volt. Szongott Kristóf monográfiája pár sort megörökített az utókor számára, ezekből a kántákból:

„Hiszusz g'ulá,
Páulul cshiká;
Phiésé gédrádz,
Ná páluládz,
Duveczhekh ézbánész,
Or erthám pánész.”

A szöveg magyar változata a következő:

„Sír a Jézus, mert nincs pólyája;
vág (a Szűz-Any) ruhájából és
abba pólyálja . . .
Adjátok (a kántálásért járó) pénze-
met, hogy dolgomra menjek.”

Szamosújvári vásár a XIX. század elején

Riti József Attila

Farsang az örmény városban

A szamosújvári örmények nem csak dolgoztak, hanem szórakoztak is. Minden alkalmat megragadtak arra, hogy szórakozhassanak.

A városi tanács rendeletben szabályozta, hogy melyik az az időszak, amikor be volt tiltva a tánc és a mulatozás: „Egész nagyböjt és egész advent alatt. Húsvét, pünkösöd és karácsony első napján, Nagyboldogasszony napján.”

Farsangi mulatságot már a városalapítás utáni időkben is szerveztek. Szongott Kristóf, Szamosújvár szabad királyi város monográfiája című munkájának, IV. kötetében két részre osztotta a farsangi mulatságokat, mérföldkönek az 1848-as évet emelte ki.

Az 1848 előtti években, a farsangi időszakban hetente (két helyszínen is) szerveztek bálokat, melyekre egyszerűen öltöztek, a fényűzés és a pompa minden jelét kerülték. A bálok ingyenesek voltak, a résztvevők számára. A zenészeket és a tanács által kiállított biztost (melynek szerepe a rend biztosítása volt) a bál szervezői fizették. A bálon elfogyasztott vacsora sem került pénzbe, mert „vitt mindenki haz onnan kosárral: kalácsot, sültet, tésztát, csemegét, gyümölcsöt, bort. . . A rokonok, ismerősek, szomszédok összecsapták vacsorájukat. Sokkal különb, jobb és ízletesebb vacsorát fogyasztottak akkor, mint milyent kapunk ma drága pénzért.”

Az 1848 utáni farsangok megváltoztak az örmény városban. Szongott Kristóf monográfiájában kiemelte, hogy korábban kevesebb

bált szerveztek, de ezek költségesebbek lettek, ugyanis belépőt kellett fizetni, ahogy a bálban elfogyasztott vacsora is pénzbe került. Mind ezek mellett a báli ruha sem volt olcsó mulatság („Most vagy olyan költséges ruhát ölt magára a leány, hogy a „tata“ zsebe azt megérzi, vagy - nem megy el a bálba.”), minden alkalomra másikat kellett készíteni. Természetesen mindez a többi városi bálra is érvényes volt.

A farsang csúcspontja húshagyó kedd volt. A város egykori történésze, Szongott Kristóf a következőképpen írta le a húshagyó keddi mulatságot: „Ebéd után majdnem minden gazda befogta szekerét, teletömte azt nevetséges, álarcos alakokkal és kihajtatott; 30-40 ilyen mulatságos szekér robbogott egymás után órákon át. Az utcákon, de főleg a piacon hullámozott a nép és gyönyörködött a gyalogjáró „maszk“-ok bohóságaiban is. A gyermekeket a táncoló „turkás“ mulattatta, ki csőrével szedte a sűrű Krajczárokat. De már elvégezte a „turkás“ ugránczó láncát, megy a másik ház elejébe, utána cigány zene, a zenét kíséri a feldíszített, kifestett ökör, leghátul a szekér az üres hordóval (ebbe töltötték a fölösleges bort, mit ez az álarcos menet elfogyasztani nem tudott). A „turkás“ közelébe tóduló gyermekereget rendszeren a „goczoj” (a menet egyik kiegészítő álarcos alakja) szokta szétverni a felfújt és zsinegre erősített száraz marhahólyaggal. Ha a menet mészáros házához ért, itt kinyitották a kaput, bebocsájtották azt és megvendégelték.

Estefelé mindenki hazament. Nagy vacsorával zárták be a farsangot: („A nagy vacsora kinyúlt akárhány helyütt éjfélig is. Ekkor megkondították a nagyharangot; a vendégek elvégezték imájukat, az-

után nyugalomra tértek.”). Másnap templomba mentek hamut venni. Aztán minden ember dolga után látott. Egyik kiment a pusztára, másik vásárra, a harmadik vásárolgatta a báránybőrt. Nem volt több hús és mulatság húsvétig.”

A turkászás nem örmény népszokás, valószínűsíthető, hogy valamikor moldvai tartózkodásuk alatt ragadt rájuk a, ugyanis ez ma is elterjedt karácsonyi szokás a románok körében. dr. Moldován György, egykori professzor szerint a „Turca. A törökök elleni gyűlölet szülhette ezt a táncot a régi időkben. Karácsony napján valaki a fejére szarvas alakú álarcot tesz, hosszú vászonzsák-félébe búvik, hogy a lábai se látszódjának ki, hasonlóképpen egy másik álarcod, görnyedt alak, az utcákat végig járják, táncolnak és kurjongatnak.”

A fentebb említett szekeres hagyomány a XIX. század végén elveszett, ugyanis a városnak lett vasútvonala (A városon áthaladó Dész-Apahida vasútvonalat 1881. szeptember 15-én helyezték üzembe hivatalosan. A hivatalos átadás 1881. október 16-án esett meg Ordodi Pál és báró Kemény Gábor miniszterek jelenlétében.), így a kereskedők alig tartottak otthon szekeret.

A vasút avatási ünnepségéről az alábbi linkre kattintva lehet olvasni:

<https://tortenelmimagazin.com/2020/11/12/a-szamosvolgyi-vasutvonal-avatasi-unnepsege/>

Moyses Márton fényképe a letartóztatáskor, a Securitate kolozsvári börtönében/erdely.ma

Szász Rozália

Moyses Márton története, aki Szamosújváron raboskodott

Vannak nagyvárosok, amelyekről alig tudunk valamit, és vannak kisvárosok, amelyeket mindenki ismer. Az utóbbiak közé tartozik Szamosújvár is. Sajnos, ez a valamikori „Armenopolis” nem annyira örmény sajátosságai által vált híressé, mind inkább azáltal a rettenetes börtön által, amely a Martinuzzi, majd későbbi Rákóczi várban, majd annak utód intézményében, a román politikai börtönben volt, ahol sok ismert személyiség raboskodott. Ezért most nem Dobó István, Péchy Simon, Bodor Péter vagy Rózsa Sándor emlékét szeretném feleleveníteni, hanem azokét az ártatlan embereket, akiket a kommunista rendszer évei alatt itt kínoztak és tartottak fogva. Ezek közül is most egy olyan rendkívüli emberről szeretnék beszélni, akiről, sajnos még ma is kevesen

hallottak. Pedig az ő története felülírja akármelyik görög tragédiát.

Moyses Márton egy szegény, székelyföldi, falusi fiú volt, akiről nem túlzás azt állítani, hogy zseninek született. Tanárai, a baróti majd a vásárhelyi gimnáziumban, csodálták nagy tudását, és Erdély leendő polihistorát látták benne, ezért óvva vigyáztak a teljesen árva okos, de szókimondó, veszélyesen bátor diákra, aki merészségével felkeltette az államhatalom gyanúját. Bármi lehetett volna ebből a fiúból. Ő a kolozsvári egyetem filológia szakát, a magyar nyelvet választotta, kezdetnek. 1960-ban, az egyetemi golyabálra azonban nem ment el, megfelelő öltözet hiánya miatt, és mint általában szabad idejében, ez alatt az idő alatt is éppen verset írt. Fel is olvasta azt, egyik jelenlévő szobatársának, aki azon nyomban feljelentette a versek kifogásolható politikai tartalma miatt, és másnap le is tartóztatták.

A szamosújvári börtönbe szállították, ahol két évig a legnagyobb kínzásoknak vetették alá. Vasgolyók, béklyók voltak a fiú lábán, fejére állandóan víz csöpögött. Vallatói eltökélt szándéka

volt addig kínozni, amíg megnevezi társait is, akik vélhetően hozzá hasonló forradalmi gondolatokat forgatnak a fejükben. Hogy még véletlenül se tudja kiejteni senkinek a nevét, cellájában talált dróttal, levágta a saját nyelvét. A börtön orvosa azonban, különrendelet alapján, érzéstelenítés nélkül visszavarrta azt, minek utána, bár életben maradt, aztán már alig tudott beszélni. Mivel úgy gondolták, hogy már úgymint halálához közeledik, haza engedték. Ám, testvére áldozatos ápolásának köszönhetően ő valamelyest felépült. Ezt látva, szülőfalujában, Nagyajtán arra kötelezték, hogy a térszékben dolgozzon. Tíz évig volt ellátó őr, és takarította a tehénkistállóit, miközben folyamatosan és eredménytelenül kérvényezte, hogy legalább fogathajtonak előléptessék. Mindeközben fáradhatatlanul írta verseit és róttá füzetébe a magas szintű matematikai képleteket, ami miatt környezetét állandóan kigúnyolta.

Sorozatosan kérvényezte, hogy tovább tanulhasson, de ezt a kérését is minden alkalommal elutasították. Egy ilyen sikertelen próbálkozás alkalmával, 1970-ben, egy hideg februári napon, a brassói pártközpont épülete előtti téren, benzinnel lelocsolta és felgyújtotta magát. Szörnyű kínok között élt még két hónapot, amely idő alatt a kórházban is állandóan felügyelték. Temetésén senki sem vehetett részt, összes iratait, feljegyzéseit elkobozták, fényképeit is elégették. 29 éves volt. Egyetlen megmaradt fotója az érettségi fényképe.

A nagyajtai, parányi szülőházán, a rendszerváltás után, a MVSZ emléktáblát helyezték el. Ennyi maradt utána. Néhol, ritkán megemlékeznek róla, mint a kommunizmus mártírjáról, de alakja máig sem

Moyses szülőháza/Wikipedia

közismert. A szamosújváriak közül is kevesen tudják, hogy a börtön falai között ő is szenvedett. Pedig naponként emlékeznünk kellene rá és a hozzá hasonlókra. Általuk lett jobb, szabadabb, tágasabb nekünk a világ. Legyen az ő és mindannyiuk emléke áldott! A mostani és mindenkori, szabad szellemű, szamosújvári diákok figyelmébe ajánlom Moyses Márton emlékének kegyeletteljes ápolását is! Ne mulasszák el emlékezni rá, legalább februárban!

Szász Rozália

Széki születésű és jelenleg is ott lakó (1958. június 26.) romániai magyar író.

Általános iskoláit szülőfalujában végezte. Szamosújváron járt középiskolába. Érettségi után helyettes tanárként dolgozott, és esti tagozaton végezte el a nővérképzőt. Ez után visszament Székre, és előbb banktisztviselőként, majd a helyi önkormányzatnál, később a helyi kábel tévé stúdiójában dolgozott.

1992-ben létrehozta a Fekete-Piros Kulturális Alapítványt,

amely kiinduló pontja az egész széki, rendszerváltást követő kulturális, hagyományörző mozgalomnak. 1995-ben ifjabb Csoóri Sándorral és Kobzos Kiss Tamással megszervezte az Első Széki Hagyományörző Táncbort.

1995-ben átképezte magát a média és kommunikáció területére, és létrehozta az önálló, területi sugárzású SZÉKI TV-stúdiót, ahol helyi jellegű műsorokat szerkesztett és közvetített húsz éven keresztül. Munkája teljesen egyedi és célirányos - a helyi néprajzi értékeket, hagyományokat felkutatni, felmutatni, és tovább éltetni, a székieket tanulmányozó szakembereket minden módon segíteni, velük együttműködni.

Munkái

2000 - Szék - helytörténeti ismeretető

2001 - Széki Millenniumi Emlékönyv

2014 - Fekete gyökéren (Széki magyarok évszázadai)

2017 - Myalgias ölelés

2019 - Mese, hab nélkül

2019 - Ahol a só kivirágzik (Gondolatok széki muzsikára)

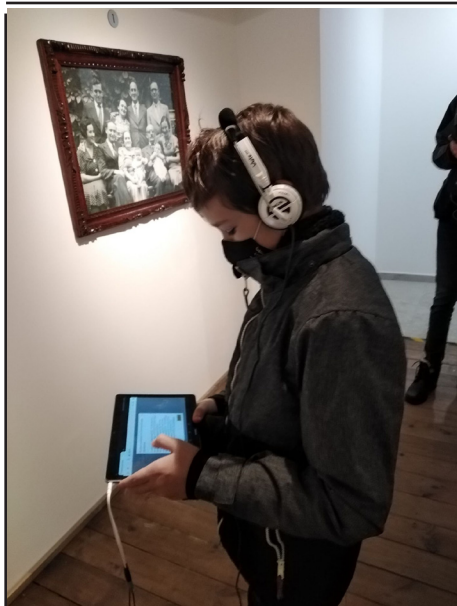
2020 - Móka-káv

Zelenka Brigitta

A székely vértanú

Benzin bűztől retten a nap,
fellobban iszonyat lángja:
önnön gyújtó dac haragból
egyet vádló élő fáklya.
Vadvirág a harmat réten,
hűs patakban suhanó pisztráng,
tisztá szemed kristály tó mélye,
szíved lobogó szabadság vágy,
fejéd árva, dacos lelkedben
szent örökségből nőtt ős erő,
hogy többet vállalj magyar sorsból
mit elbír az ember, esendő.
Tizenötéves tiszta szívű,
lánglelkű, valódi nyers acél,
gyermek a szabad szeleknek,
voltál fényes nap és csillag éj,
költő lettél már gyerek fejjel,
tolladból izzottak tűz sorok,
nemcsak játszottál forradalmat
de sorsod szőtték vad korok.
Mikor a tankok dübörögve
félelmet csattogtak a kövön,
a pesti utcán riadt a remény
s rettegés ömlött, zord özön,
Székelyföldről négy kisdíák
nekivágott a zöld határnak
hátizsákkal és puszta kézzel
harcolni, hol testvérek várnak.
Futni kellett az iskolából,
föltő kezek védték a sorsod,
s míg hó alatt szunnyadt a lét
és szabadság-jövőt álmódott,
te tanultál, védted a lángot,
zsebedben kitűnő matura,
versek, gyűjtések, tanulmányok,
hogy lehet szabad néped s haza.
Gúzsba szorítva ifjú lelked,
mert jaj, más tervet szőtt a végzet,
testedre kínoknak pokla várt,
börtön évek, iszony, rettenet.
Feldúlt szívkatlan izzó láva,
dac szikrákat szóró gondolat:
önnön kezeddél vágni ki nyelved,
áruló nem, lettél áldozat.
Sötét démoni megtorlással
amikor a hit már elhagyott,
porig alázó száműzetésben
beszögeztek minden ablakot.
Fájdalmas roncsa önsorsodnak,
bozót fölél nőtt szál fenyő,
vakok előtt lobogó fáklya
s pusztába kiáltás, elvesző,
vad gondolat-csata fejedben,
ijesztő terv, elhatározás:
palack benzint utolsó pénzen,
s irány a főtér: végállomás.

Bielefeld, 2015. Február 5

A szerzők felvétele

Fodor Nóra és Kristóf

Muzeon

A Muzeonnak nevezett zsidó múzeum Facebook hírdetése valamikor az ősz folyamán már felkeltette érdeklődésem. Hát még, amikor rájöttem, hogy Kolozsváron van. Gyakran frissülő bejegyzéseket olvastam a múzeum alapötletéről, zsidó családokról, a kiállítás létrehozásában szerepet vállaló történészek, programozók kisfilmjeit követtem.

Január végén aztán rászántuk magunk és beléptünk a Mátyás király szülőháza melletti ház alag-

sorába. A hófehér falak és barátságos muzeológus fogadott. Csatlakoztattuk telefonjaink a Muzeon wifire és kiválasztottunk egy személyt a három lehetségesből, akiknek hangja kalauzol a múzeumban és a múlt századi Kolozsvárban. A 21 állomás mindegyikénél valamilyen kiállított tárgy, vr szemüveg, festmény, tükör volt. A szereplő magyarul (románt vagy angolt is választhattunk volna) elmesélte saját szemszögéből az eseményt vagy helyzetet, míg a telefonról elolvashattuk a történelmi tény.

Az elején a zsidó kultúrával, családdal, étkekkel, imával,

zenével ismerkedtünk, majd a zsinagógába lépve a vallási élettel.

Kolozsvári zsidók művészeti alkotásai után a korabeli saj-

tó bemutatása volt. Majd a vagoni idéző kiállítási teret elhagyva a holokausztt vált a fő témává.

A kiállítás végén ugyanaz a családi fotó látható, mint induláskor, csupán hiányzik pár szereplő...akiknek életútját megismertük és most már ismerősként tekintünk rájuk. Nekem a történet személyessége tetszett, illetve a sokrétű információ.

„Nekem nagyon tetszett, mert ez a múzeum más, olyan modern kori. Nincs se túl sok tárgy, se túl kevés, és érdekesek a VR szemüvegek”. „Számomra újak voltak a bördök, és megtudtam, hogy még milyen deportálási helyek voltak.”

Nektek is ajánljuk...úgy gondoljuk, hogy mindenki számára más felfedeznivalót rejteget.

Butuza Zsófia (2. osztály)

Mi lennék, ha állat lennék?

Ha én macska lennék,
Nem harapnék,
Csak egy kicsit nyávognék,
A gazdámnak kedveskednék,
Rengeteget dorombolnék,
S az alomtálcához büszkén sétál-

nék.

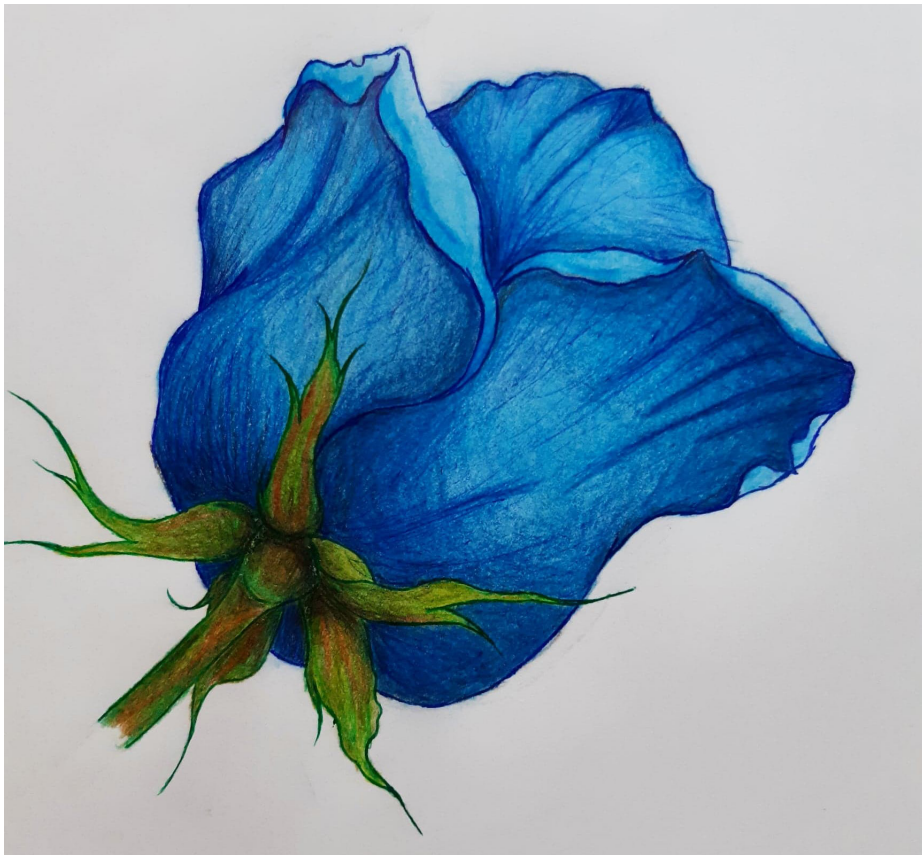
Ha én kutya lennék,
Nem harapnék,
Csak nagyokat ugatnék,
S a kutyaházban nyugodtan aludnák.
Velős csontról álmodnék,
S a születésnapomra, azt kérnék.

Ha én egér lennék,
Sok sajtot lopnék,
S a macskától nem félnék,
Csak vele barátkoznék.

S amikor álmos lennék,
Az egérlyukba futnék.

Ki látott még ilyet?

Ki látott még ilyet?
Fagyit enni télen?
Ha elnyalod, megbánod,
A torkodat megbántod,
Ha a torkod megharagszik,
Nem ehetsz több fagyit.
Vanília, csokis, epres

Juhos Izabella

Kérdeztem az ör- dögöt

Kérdeztem tőle: „Milyen embernek lenni?”
Ő így szólt: „Szenvedés!”
Kérdeztem: „Milyen boldoggá válni?”
Annyit mondott: „Gyötrődés!”
Kérdeztem tőle: „Milyen édes a méz?”
Fejét rázta: „Keserű!”
Kérdeztem: „Vajon enged-e a szerető kéz?”
Kacagott: „Egyértelmű!”
Kérdeztem: „Lehet-e szaladni a víz?”
Annyit mondott: „Süllyedés!”
Kérdeztem: „Mit hagyok magam

után?”
Fintorral mondta: „Feledés!”
Kérdeztem: „(Ő) Szeretett-e már valaha?”
Kacaja rengette hitem...
Kérdeztem: „Vajon mindezt így akarta?”
Elfordult tőlem...
Kérdeztem: „Hogyan kell hát igazán élni?”
Ő némán hallgatott...
Kérdeztem: „Akkor milyen meghalni?”
Szó nélkül távozott!

Tündértánc

Jól vigyázz hát halandó,
Ha szívben esni kezd a hó,
Ha minden gyöker szakad,
S nem más, csak fagy marad!

Jól vigyázz mit álmodsz,
S hogyan mondd szeretsz!
Nagy tanítás a fájdalom,
Édes, kínos, mint csókom.

Ősszel, -mint falevelek-,
Lágyan a széllel lengek,
Ha a kék tenger nyel el,
Tudom az szívedig cipel.

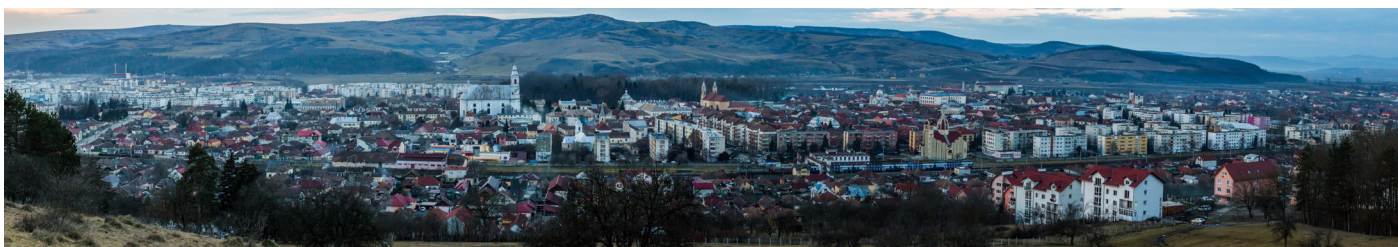

Nagy szenvedély a szerelem!
Bármily maró én kérem,
Mert ha ketten ér a halál,
Csak örök életre talál!

Tündértánc hát a csók,
Ezer illanó vad vágyak,
S ha nem vigyázol éget,
Úgy szórja rád a telet!

Jól vigyázz hát halandó,
Ha szívben esni kezd a hó!
Nagy tanítás a fájdalom,
Édes, bús, mint az álom!

A képeken a szerző rajzai

Riti József Attila

Szamosújváron történt az idők folyamán, januárban

1291. január 6-án említik először a dokumentumok a vármelletti Gherlahida települést.

A XVIII. század második felében mindig január elején választotta meg a lakosság a tisztségviselőket.

1753. január 9-én a város a kincstártól 8000 konvenciós forintért (rajnai forint) megvásárolta a Kandíát.

1787. január 1-én börtönné alakították a Martinuzzi várat.

1797. január 7-én a városi közgyűlés arról döntött, hogy a településen csak 6 apáca lakhat.

1838. január 23-án este 8-kor 15 perces földrengést jegyeztek a városban. Komolyabb károk nem keletkeztek.

1849. január 10-én Szamosújvárra hozták Doboka vármegye rabjait és levéltárát.

1862. január 14-én a városi közgyűlés döntött az örmény-katolikus gimnázium létrehozásáról.

1880. január 28-án -27 fokat jegyeztek a városban.

1887. január 1-én Szongott Kristóf kiadta az „Armenia“ havilap első számát, amely az első, Szamosújváron kiadott lap volt.

1892 januárjában az időjá-

rás változó volt. 20-ig enyhe volt az idő, utána pedig hirtelen -15 fokra csökkent a hőmérséklet.

1894. január 14-én a közgyűlés diszpolgárrá választotta leányárvaház alapítóját, Kovrig Tivadart.

1929. január 19.-én meghalt Berán János zenetanár, aki az örmény-katolikus székesegyház orgonistája is volt, ő írta a Petru Maior román gimnázium indulóját, majd kiemelkedő alakja lett a román iskola életének.

2016. január 28-án a szamosújvári városi tanács megszavazta az új oktatási intézmény beillesztését a helyi oktatási hálózatba.

Riti József Attila

Bánk Bán filmforgatás Szentbenedeken

A magyar filmgyártás történetében fontos szerepet játszott Kolozsvár, ahol Janovics Jenő irányítása alatt 1913 és 1920 között nem kevesebb, mint 700 filmet forgattak. 1916 nyarán 18 film készült a kincses városban. Az említett hétszáz film közül, alig négy film kópiája maradt meg az utókornak, az egyik a Tolonc, melyben szerepet kapott Jászai Mari (az egyetlen ismert mozgókép, amely megörökíti Jászai Marit).

A kolozsvári filmstúdióban kezdték pályafutásukat olyan rendezők, mint Kertész Mihály, Korda Sándor és Várkonyi Mihály, akik később Michael Curtiz (Casablanca – Oszkár-díj), Alexander Korda (VIII. Henrik magánélete – Oscar jelölés,) és Victor Varconi néven fényes hollywoodi karriert futottak

be. Jászai Mari mellett, Berky Lili, Blaha Lujza és sokan mások is játszottak Kolozsváron.

A Janovics Jenő által alapított Corvin, majd Transsylvania filmvállalat által gyártott filmek egyike a Szentbenedeken forgatott Bánk Bán (1914) volt. A Bánk Bán egyik kópiája sem maradt fenn az utókornak. Janovics Jenő a film elpusztulásáról a következőket írta 1935-ben, a Pásztortűzben: „*hová tűnt el a Bánk-film? Nem tudom. Kérdésemre azt a feleletet kaptam, hogy a kommün idején a népbiztosság rendeletére a régi negatív filmeket és kópiákat közös helyre kellett szállítani, ott kezelték, valógatták, összegabalyították. Elpusztították. Kár. Színészet-történetünknek egy beszédes lapja veszett el a film-tekerccsel.*”

Janovics Jenő a kolozsvári Pásztortűz irodalmi és művészeti folyóiratban több történet is leírt arról, hogyan zajlottak a a szentbenedeki Kornis kastélyban a forgatások, ezek közül emeltem ki párat.

A kolozsvári álmogyár megálmodója, megteremtője és mecénása a legjobb szakembere-

ket választotta ki a film gyártásához. Rendezőnek Kertész Mihályt (későbbi nevén Michael Curtiz) kérte fel, akiről a következőket írta: „*akkor már jelentékeny gyakorlattal bírt a film-rendezés terén s kétségen kívül a legkomolyabban s a legalaposabban képzett tehetség volt azok között, akiket ebben az időben erre az új művészetre vitt hajlandóságuk. A felvételeket ő vezette s nem felejtettem el, hogy mennyi elmélyedéssel, mennyi megértéssel dolgozott s hány-szor hangoztatta, hogy úgy érzi: ez életének legnagyobb vállalkozása. Azóta Kertész Mihály a világ film-rendezőinek első sorába emelkedett, a nevét öt világrész közönsége ismeri, megtanulta a filmgyártás legrejtettebb titkait, mestere lett a modern technikai legkөрmönfontabb fogásainak, de hiszem, hogy nemzetközi nagy diadalainak percében is szívesen és önelégedetten gondol vissza a szentbenedeki fölvételekre, amikor szerény eszközökkel, de tüzes lelkesedéssel igyekezett megeleveníteni a nyolcszáz év előtti Magyarország nagy nemzeti tragédiáját, amikor úgy érezte,*

hogy életének legnemesebb s legnehezebb feladatát végezi.”

A filmet a kor egyik legjobb és legtehetségesebb operatőre filmezte, pontosabban az a Bécsi József, melynek neve nem kevesebb mint hatvanhárom magyar filmhez köthető.

A filmet alakító színészek is híresek voltak. A stáblistán olyan nevek szerepelnek, mint Jászai Mari, Várkonyi Mihály (Victor Varcóni), Szentgyörgyi István, Bakó László, vagy Janovics Jenő, aki Biberach szerepét játszotta.

A forgatáson Janovics Jenő kétszer is megsérült, de komolyabb baja nem esett. Első sérülésének körülményeit leírja. Akkor történt, amikor a szentbenedeki kastély: „oldalkijárójánál terveztük, ahol egy kis, mintegy négy méter magas kőerkély ugrik ki.” A jelenet felvételekor az volt az elképzelés, hogy a merénylet alatt, Biberach az erkély alacsony korlátján lebukik. Szentgyörgyi István meg-

próbálta lebeszélni Janovics Jenőt a mutatványról, de az utóbbi hajthatatlan volt. Végül a jelenetet Janovics ötlete alapján vették fel, akinek komolyabb baja nem esett, csak: „a nyakam megrándult egy kicsit, pár napig sajgott is, de a fölvételek folytak tovább serényen.”

Egy másik történetben, amit az igazgató megemlégett a Pásztortúzában, a Bánk Bán szerepét játszó Bakó László nem akart nyeregbe ülni, mert félt a lótól. Végül előhozták az istállóból Kornis Károly legszelídebb lovát és a stáb többi tagja meggyőzte Bakót, hogy mégis lóra üljön. A sors iróniája úgy hozta, hogy a szelíd ló megijedt a kattogó kamerától és meglepetésében hátrálni kezdett, amitől Bánk Bán megformálója nagyon megijedt és le kellett szedni a lóról, ahova nem volt hajlandó többet visszamászni.

A többnyire Szentbenedeken forgatott film stábját meleg szívvel fogadták a Kornis kastélyban. A vár úra, Kornis Károly, mindent meg-

tett annak érdekében, hogy a vendégek jól érezzék magukat. A forgatás végéről így nyilatkozott Janovics Jenő: „a fölvételeket befejeztük, nehéz szívvel mondtunk búcsút a nyolcszáz éves, emlékeket rajzó várnak. A régi dicsőségről regélő köveknek.”

A filmet Budapesten, 1915. április 19-én, két színhelyen (Royal-Apolló és Tivoli) és Kolozsváron, 1915. május 7-én (Színkör-mozgó) is bemutattak. Mindkét helyen óriási sikert aratott.

Végezetül érdekességként elmondható, hogy a film egyik jelenetét, (II. Endre visszavonulása) a szamosújvári Tábor hegyen forgatták. Sajnos nem tudtam még kideríteni melyik volt a Tábor-hegy Szamosújváron.

A kolozsvári álmogyár termékei sajnos elpusztultak, de az utókornak fennmaradt Janovics Jenő neve, aki tehetséges és később világhírűvé vált szakemberek segítségével végleg beírták Kolozsvár nevét a magyar és a nemzetközi filmtörténetbe.

Fodor Emőke

Hóember világnap Szamosújváron

A hóemberek világnapja (január 18) alkalmából iskolánk elemisei számára hóember szépségversenyt hirdettünk, a szülők zárt Facebook csoportjában. A szervező tanítók is beszálltak a versenybe. Kol-

ozsáinkat: Lukács-Erdei Ibolya, történelemtanárnőt, Pávai Jenő fi-

lozófiatanárt és Tankó Miklós tornatanárt kértük fel a zsűrizésre. A nyertesek jutalma forró csoki volt, mellyel a tanító nének becsengettek a hat meglepett gyerekhez. Gratulálunk Kiss Réka és Sipos Zoárd előkészítőszöknek, Soós Rebeka elsős, Kisari Cintia második, Kisari Edvárd és Filep Anetta negyedik osztályos diákoknak. Köszönjük a zsűrinek és a szülőknek a jó munkát!

